
האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

רציפות ותמורות בתולדות העם היהודי בעת החדשה - 1471

תאריך עדכון אחרון 20-11-2024

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 0

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: מכינה מסלול מדעי הרוח והחברה

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 0

סמסטר: שנתי

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): ד"ר טל חניה

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: tal.chenya@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ד', 12:00-13:00

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

הקורס מחולק לשתי חטיבות:

היסטוריה של העם היהודי: במסגרת חטיבה זו - שהיא עיקר הקורס - נתוודע אל תהליכים מרכזיים בתולדות העם היהודי בעת החדשה, תוך התמקדות בצמיחתם של זרמים אידיאולוגיים, תנועות תרבותיות ותהליך עיצוב קהילות מחדש. במהלך הקורס ננתח סוגיות אלו במרחב הפנים-יהודי ובמרחב הגלובלי - על רקע תהליכים מדיניים ותמורות כלכליות. בין הסוגיות המרכזיות בהן יעסוק הקורס: השפעת גירוש יהודי ספרד על הפזורה היהודית, המפגש שבין נאורות והשכלה ובין מבנה הקהילה המסורתית, הופעתן של קהילות חדשות במזרח התיכון במאה ה-19, הופעת לאומיות-יהודית מודרנית וצמיחתם של זרמים ביהדות המודרנית.

דיסציפלינה היסטורית: בין הפרקים שונים - לאורך ציר הזמן ההיסטורי - נעסוק בסוגיות העוסקות במגבלותיה של הכתיבה ההיסטורית והקשים המתודולוגיים וההיסטוריוגרפיים. נעסוק בסוגיות אלו בזיקה ישירה למחלוקות ואסכולות שונות בחקר היסטוריה של עם ישראל. בין ההיבטים שייבחנו במסגרת חטיבה זו: משמעות המילה "היסטוריה", פילוסופיה של ההיסטוריה, תפקיד ההיסטוריון, ידע, זיכרון ומיתוס, טרמינולוגיה, אובייקטיביות מול סובייקטיביות, תיקוף היסטורי, אנכרוניזם והיחס בין עבר להווה.

מטרות הקורס:

מטרת הקורס היא להכיר ולנתח תהליכים מרכזיים שעיצבו את הקהילות היהודיות בעת החדשה ובה בעת לנתח את מורכבות השינויים על רקע זיקות תרבותיות, דתיות ואחרות. בנוסף, הקורס מקנה לסטודנטים חשיבה ביקורתית ומתודולוגית על הדיסציפלינה ההיסטורית כתחום מחקר

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

1. עם השלמת הקורס בהצלחה, הסטודנטים והסטודנטיות יהיו מסוגלים: להפגין ידע בהיקף רחב על תהליכים מרכזיים שהתרחשו בעולם היהודי בעת החדשה
2. לנתח את הדיסציפלינה ההיסטורית כתחום מחקר - במובן המדעי.
3. לקרוא טקסטים וספרות מחקרית באופן ביקורתי
4. יהיו מסוגלים להציע מערך מחקרי ולכתוב עבודה סמינריונית במדעי הרוח.

דרישות נוכחות (%) :

מלאה. לא ניתן להבחן בקורס ללא לפחות 80% נוכחות בכל אחד מן הסמסטרים.

שיטת ההוראה בקורס: הרצאות, ניתוח מקורות כתובים, מצגות דימויים אמנותיים, סרטים, סדנאות כתיבה, ביקורת עמיתים, שאלונים מקוונים.

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

1. סוגיות מתודולוגיות בחקר ההיסטוריה
2. סוגיות בהיסטוריה יהודים של סוף בית שני וימי הביניים
3. ניתוח המושג העת החדשה בהיבטים של תיקוף והיסטוריוגרפיה יהודית
4. גירוש יהודי ספרד - השפעות ותמורות בעולם היהודי
5. הכיבוש העות'מאני והשפעתו על יהודי המזרח התיכון
6. תנועת ההשכלה היהודית באירופה והאבסולוטיזם הנאור
7. זרמים ביהדות
8. תהליכי מודרניזציה בארצות האיסלאם
9. סוגיות במתודולוגיה והיסטוריוגרפיה בחקר עם ישראל בעת החדשה המאוחרת
10. צמיחתה של הלאומיות היהודית והופעת התנועה הציונית
11. עיצובן מחדש של קהילות יהודיות בשלהי התקופה העות'מאנית
12. הצהרת בלפור וראשית הסכסוך היהודי-ערבי
13. היישוב היהודי במהלך תקופת המנדט - זרמים פוליטיים, אתגרים ומגמות
14. סוגיות היסטוריוגרפיות בחקר מלחמת העצמאות
15. סוגיות יסוד וקונפליקטים בחברה הישראלית בשנים הראשונות שלאחר הקמת המדינה
16. התבססותה של המפה החברתית-פוליטית בשנים הראשונות של מדינת ישראל

חומר חובה לקריאה:

- ספראי, זאב. הקהילה היהודית בארץ-ישראל בתקופת המשנה והתלמוד, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 1995, עמ' 325-346 (חובה).
- הר משה, דוד. "למשמעותו של המונח 'ימי הביניים' בתולדות ישראל", בתוך: ראובן בונפיל, מנחם בן ששון ויוסף הקר (עורכים), תרבות וחברה בתולדות ישראל בימי הביניים, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשמ"ט, עמ' 88-93 (חובה).
- בער, יצחק. "היסודות וההתחלות של ארגון הקהילה היהודית בימי הביניים", ציון, כ"ה (תש"י), עמ' 41-1
- הקר, יוסף. "האמנם 'העת החדשה המוקדמת' היא תקופה בתולדות ישראל", בתוך: עמנואל אטקס, דוד אסף ויוסף קפלן (עורכים), אבני דרך: מסות ומחקרים בהיסטוריה של עם ישראל: שי לצבי (קוטי) יקותיאל, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2016, עמ' 165-180
- אברהם, דוד. "עלייתם של מגורשי ספרד לארץ ישראל והשפעתם על היישוב היהודי בירושלים", בתוך: יוסף דן (עורך), תרבות והיסטוריה ירושלים: המכון לחקר מורשת יהדות ספרד והמזרח, תשמ"ז, עמ' 147-170
- הקר, יוסף. "הארגון הקהילתי בקהילות האימפריה העות'מאנית (1453-1676)", בתוך: אברהם גרוסמן ויוסף קפלן (עורכים), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, ימי הביניים והעת החדשה המוקדמת, כרך ב, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשס"ד, עמ' 287-310
- ברטל, ישראל. מ'אומה ל'לאום' יהודי מזרח אירופה, 1772-1881, תל אביב: משרד הביטחון,

- 2002, עמ' 69-84
- מאיר, מיכאל. בין מסורת לקדמה: תולדות תנועת הרפורמה ביהדות, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשנ"ג, עמ' 105-121
 - הראל, ירון. ב'ספינות של אש' למערב: תמורת ביהדות סוריה בתקופת הרפורמות העות'מאנית 1840-1880, ירושלים 2003, עמ' 13-33
 - גלבר, יואב. היסטוריה, זיכרון ותעמולה: הדיסציפלינה ההיסטורית בעולם ובארץ, תל אביב: עם עובד, 2007, עמ' 13-54
 - לוז, אהוד. מקבילים נפגשים, תל אביב: עם עובד, 1985, עמ' 55-95
 - - לוי, אבנר. "התמורות במנהיגות הקהילות הספרדיות המרכזיות באימפריה העות'מאנית במאה התשע עשרה", בתוך: מינה רוזן (עורכת) ימי הסהר: פרקים בתולדות היהודים באימפריה העות'מאנית, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 1996, עמ' 237-272
 - כהן, הלל ועברי יובל. "מולדת משותפת או בית לאומי: בני הארץ, הצהרת בלפור והשאלה הערבית", תיאוריה וביקורת, 49 (2017), עמ' 291-304
 - רצבי, שלום. "מקורותיה הציוניים של שלילת השימוש בכוח בחברה היישובית", בתוך: אניטה שפירא, מינה רוזן ודינה פורת (עורכים), ספר יובל לדניאל קארפי, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 1996, עמ' קל"ט-קנ"ד
 - בר און, מרדכי. אל מול פני המלחמה החזקה; סוגיות בחקר תולדות מלחמת העצמאות, רעות: אפי מלצר-מחקר והוצאה לאור, 2015, עמ' 79-128
 - דון-יחיא, אליעזר. "דת, זהות לאומית ופוליטיקה: המשבר בשאלת 'מיהו יהודי' - 1958" בתוך: מרדכי בר און וצבי צמרת (עורכים), שני עברי הגשר: דת ומדינה בראשית דרכה של ישראל, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2002, עמ' 88-143
 - ליאון, ניסים. חרדיות רכה: התחדשות דתית ביהדות המזרחית, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2009, עמ' 27-54

חומר לקריאה נוספת:

- וינריב, אליעזר. מה מנסים היסטוריונים לעשות? רעננה: האוניברסיטה הפתוחה, 2017, עמ' 11-23.
- ספראי, זאב. "הקהילה היהודית בתקופת המשנה והתלמוד", בתוך: קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, כרך א, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2001, עמ' 147-168.
- רפפורט, אוריאל. "ריבוד חברתי, מבנה פוליטי ואידיאולוגיה בחברה היהודית ערב המרד הגדול", בתוך: אהרון אופנהיימר, ישעיהו גפני ודניאל שוורץ (עורכים), היהודים בעולם ההלניסטי והרומי: מחקרים לזכרו של מנחם שטרן, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשנ"ו, עמ' 147-166.
- בן-ששון, חיים הלל. רצף ותמורה עיונים בתולדות ישראל בימי-הביניים ובעת החדשה, תל אביב: עם עובד, תשמ"ד, עמ' 329-409.
- בן-ששון, מנחם. "ההנהגה העצמית של היהודים בארצות האסלאם", בתוך: אברהם גרוסמן, ויוסף קפלן (עורכים), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, ימי הביניים והעת החדשה המוקדמת, כרך ב, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשס"ד, עמ' 11-56.
- גרוסמן, אברהם. "ניצחונות צלאח א-דין וההתעוררות לעלייה לארץ ישראל", בתוך: הנ"ל, תמורות בחברה היהודית בימי הביניים, ירושלים: ביאליק, 2017, עמ' 19-43.

- מאלי, יוסי. "העת החדשה המוקדמת: לדיוקנה של תקופה בהיסטוריה ובהיסטוריוגרפיה", בתוך: הנ"ל (עורך), תולדות הרעיונות: העת החדשה המוקדמת, ירושלים: ביאליק, עמ' 7-31.
- פיינר, שמואל. מלחמת תרבות, ירושלים: כרמל, 2010, עמ' 76-94.
- קפלן, יוסף. "האם יש מקום ל'עת החדשה המוקדמת' בתולדות עם ישראל?", ציון, פג (תשע"ח), עמ' 201-219.
- הקר, יוסף. "יוצאי ספרד באימפריה העות'מאנית במאות ה-15-18", מתוך: הפזורה היהודית הספרדית אחרי הגירוש, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 1992, עמ' 27-72.
- רוזן, מינה. בנתיבי הים התיכון: הפזורה היהודית-ספרדית במאות ה-15-18, תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, תשנ"ג, עמ' 1-23.
- בן נאה, ירון. "ארגון הקהל היהודי והנהגתו באימפריה העות'מאנית במאות ה-17-19", בתוך: אברהם גרוסמן, ויוסף קפלן (עורכים), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, ימי הביניים והעת החדשה המוקדמת, כרך ב, ירושלים: מרכז זלמן שזר תשס"ד, עמ' 341-368.
- בן נאה, ירון. יהודים בממלכת הסולטנים: החברה היהודית באימפריה העות'מאנית במאה השבע עשרה, ירושלים: מאגנס, 2006, עמ' 15-22, 285-295, 318-337.
- אטקס, עמנואל. לשם שמיים: חסידים, מתנגדים, משכילים ומה שביניהם, ירושלים: כרמל, 2016, עמ' 290-339.
- ברקוביץ, חיים, מסורת ומהפכה, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2007, עמ' 137-172.
- נרדי, צביה. "תמורות בתנועות ההשכלה ברוסיה בשנות השישים והשבעים של המאה ה-19", בתוך: עמנואל אטקס (עורך), הדת והחיים, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשנ"ג, עמ' 300-327.
- פיינר, שמואל. מהפכת הנאורות: תנועת ההשכלה היהודית במאה ה-19, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשס"ב, עמ' 39-56, 402-410.
- פיינר, שמואל. מלחמת תרבות: תנועת ההשכלה היהודית במאה ה-19, ירושלים: כרמל, 2010, עמ' 17-42.
- מאיר, מיכאל. "הזהות היהודית בעשורים שלאחר שנת 1848", בתוך: הנ"ל (עורך), תולדות יהודי גרמניה בעת החדשה כרך ב, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2000, עמ' 326-306.
- זוהר, צבי. "יחסו של הרב עבדאללה סומך לתמורות המאה הי"ט כמשתקף ביצירתו ההלכתית", פעמים, 26 (1988), עמ' 89-107.
- סעדון, חיים. "כי"ח בפרספקטיבה היסטורית", בתוך: הנ"ל (עורך), כי"ח וקידום הקהילות היהודיות בארצות האסלאם, ירושלים: מכון בן צבי לחקר קהילות ישראל במזרח, תשפ"א, עמ' 9-32.
- צור, ירון. "בעיות יסוד בהשכלת היהודים בארצות האסלאם: תוניסיה כמקרה מבחן", בתוך: שמואל פיינר וישראל ברטל (עורכים), ההשכלה לגווניה, ירושלים: מאגנס, 2005, עמ' 201-224.
- צמחוני, דפנה. "קווים לראשית המודרניזציה של יהודי בבל במאה ה-19 עד שנת 1914", פעמים, 36 (1988), עמ' 7-34.
- שיטרית, יוסף. "מודרניות לאומית עברית מול מודרניות צרפתית: ההשכלה העברית בצפון אפריקה בסוף המאה הי"ט", מקדם ומים, ג (תש"ן), עמ' 11-78.
- אטינגר, שמואל. היסטוריה והיסטוריונים, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 1992, עמ' 41-59.
- ברנאי, יעקב. "לשאלת ראשית הציונות", בתוך: יחיעם וייץ (עורך) בין חזון לרוויזיה: מאה שנות היסטוריוגרפיה ציונית, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 1997, עמ' 135-142.
- אבינרי, שלמה. הרעיון הציוני לגווניו: פרקים בתולדות המחשבה הלאומית היהודית, תל אביב: עם

עובד, תשמ"א, עמ' 105-118.

- אלמוג, שמואל. לאומיות, ציונות, אנטישמיות: מסות ומחקרים, ירושלים: הספריה הציונית, 1992, עמ' 25-43.
- בן ישראל, חדוה. "דת ולאומיות", בתוך: אליעזר בן רפאל, אבי בראלי, מאיר חזן ועופר שיף (עורכים), היהודים בהווה: כינוס ופיזור בהוקרה ליוסף גורני, ירושלים: יד יצחק בן צבי, 2009, עמ' 3-12.
- ויטל, דוד. המהפכה הציונית, כרך א, תל אביב: עם עובד, תשל"ח, עמ' 237-268.
- ריינהרץ, יהודה. "הציונות כזהות יהודית", בתוך: אניטה שפירא, יהודה ריינהרץ, יעקב הריס (עורכים), עידן הציונות, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תש"ס, עמ' 37-44.
- שביט, יעקב. "עבודת הקולטורא: בין אומה יוצרת תרבות לתרבות יוצרת אומה בהקשר של הלאומיות היהודית החדשה בארץ ישראל", בתוך: יהודה ריינהרץ, יוסף שלמון וגדעון שמעוני (עורכים), לאומיות ופוליטיקה יהודית פרספקטיבות חדשות, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשנ"ז, עמ' 141-157.
- שלמון, יוסף. "היהודי החדש" במחשבה הציונית-דתית, ישראל 17 (2010), עמ' 239-257.
- שמעוני, גדעון. האידאולוגיה הציונית, ירושלים: מאגנס, תשס"א, עמ' 79-117.
- בנבסה, אסתר. היהדות העות'מאנית בין התמערבות לציונות 1908-1920, ירושלים: מרכז זלמן שזר, תשנ"ז, עמ' 14-33.
- ברטל, ישראל. גלות בארץ: יישוב ארץ-ישראל בטרם ציונות, מסות ומחקרים, ירושלים: הספריה הציונית, תשנ"ה, עמ' 74-89.
- כהן, הלל. שונאים סיפור אהבה, ישראל: עברית, 2022, עמ' 21-59.
- עברי, יובל. השיבה לאנדלוס: מחלוקות על תרבות וזהות יהודית-ספרדית בין ערביות לעבריות, ירושלים: מאגנס, 2020, עמ' 150-193.
- קולת, ישראל. "השלטון העצמי היהודי בארץ-ישראל בשלהי התקופה העות'מאנית", בתוך: ישראל ברטל (עורך), קהל ישראל: השלטון העצמי היהודי לדורותיו, העת החדשה, כרך ג, ירושלים: מרכז זלמן שזר, 2004, עמ' 293-338.
- כהן, הלל. "חיי ומותו של היהודי-הערבי בארץ ישראל ומחוצה לה", בתוך: עופר שיף (עורך), מולדות בגולה: תפיסות של שייכות וזרות בתפוצה היהודית, שדה בוקר: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, 2013, עמ' 171-192.
- כהן, הלל. תרפ"ט שנת האפס בסכסוך היהודי-ערבי, ירושלים: כתר, 2013, עמ' 390-396.
- מוריס, בני. קרבנות, תל אביב: עם עובד, 2011, עמ' 86-120.
- ריינהרץ, יהודה. חיים וייצמן: עלייתו של מדינאי, כרך ב, ירושלים: הספרייה הציונית, תשנ"ו, עמ' 185-224.
- שפירא, אניטה. חרב היונה, תל אביב: עם עובד, תשנ"ב, עמ' 184-238.

מרכיבי הציון הסופי :

- מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 35 %
- השתתפות פעילה / עבודת צוות 5 %
- מטלות הגשה במהלך הסמסטר: תרגילים / עבודות / מבדקים / דוחות / פורום / סימולציה ואחרות 10 %
- מבחני אמצע 25 %
- מצגת / הצגת פוסטר / הרצאה 5 %
- אחר 20 %

מידע נוסף / הערות: